

Szöveg, szövegösszefüggés, beszédhelyzet

A nyelv és a beszéd kapcsolatának bemutatása:

A nyelv és a beszéd szorosan összetartozó fogalmak. A nyelv eszközkészlet (elemek és szerkesztési szabályok rendszere), a beszéd ennek a működtetése.

A nyelv és beszéd egyszerre alakulhatott ki, egyik sem élvez elsőbbséget a másikkal szemben. A nyelvi kommunikáció során a nyelv szabályrendszere alapján mondatokat, szövegeket formálunk a nyelvi jelekből. Ez a folyamat a beszéd, illetve egységnyi megjelenési formájában szöveg. A nyelvi jeleket a beszédben alkalmazzuk, tehát a beszéd működésben lévő nyelv.

A beszéd egyéni jelenség, az egyén alkotja az adott kommunikációs helyzetben.

—A beszéd:

- A beszéd során a nyelv elemkészletét és szabályait használjuk.
- Egyéni jelenség (az egyén alkotja az adott szituációs helyzetben).
- A szöveg a beszéd része.
- Aktuális, aktív, függ az egyéntől.
- Kollektív szabályrendszer egyéni módon való alkalmazása.

— Nyelvi szintek:

- hangok,
- szóelemek,
- szavak,
- szószerkezetek,
- mondatok,
- szöveg.

A nyelvi szintek rendszerében a szöveg a legnagyobb nyelvi egység.

A beszédhelyzet azon körülmények (előbb elhangzott mondatok, a beszédet kísérő taglejtés, arckifejezés, a változó hangszín stb.) összessége, amelyek közt valamely közlés végbemegy. Befolyásolhatja, pontosíthatja, színezheti az írott és a beszélt nyelv stílusát. Ugyanazoknak a mondatoknak az értelme a beszédhelyzettől (magánbeszélgetés, hivatalos ügyirat, költemény stb.) függően más és más lehet.

A szöveggörnyezet vagy szövegösszefüggés: a közlést megelőző és követő szövegek, szövegrészek. Fontos szerepe van, mert ez mutatja meg, hogy az adott körülmények közt pontosan mire, az egyes szavak melyik jelentésére kell gondolnunk. A szöveggörnyezet járul hozzá a szavak hangulatának, s az alkalmi használaton keresztül a szavak mellékjelentéseinek a kialakulásához is.

A beszédfunkciók

Az emberi beszédben a kifejező, ábrázoló és a felhívó funkciók érvényesülnek, amelyek — eltérően az állatok ösztönös kommunikációjától — alapvetően szándékosak: az emberi beszédben a cél dominál (az ember azért beszél, hogy...), az állatoknál az ok (azért „beszél”, mert...).

A beszélő a megnyilatkozásaival kifejezi a maga belső állapotát, befolyásolja magatartásában/cselekvésében a másik (a többi) embert, tájékoztatja őt/őket bizonyos körülményekről. Minden kimondott gondolat egyúttal cselekvés is, hatást vált ki a másik felől. Ezért mondhatjuk, hogy a beszéd is cselekvés.

A nyelv funkciói közül három emelkedik ki leginkább az emberi beszéd folyamán: a kifejező, a tájékoztató (ábrázoló) és a felhívó (befolyásoló) funkció. Ezek a nyelvi funkciók mindig a megfelelő beszédhelyzetekben érvényesülnek.

A beszéd tehát a működő nyelv, felhasználója a kommunikáció eszközeként alkalmazza. Minden megnyilatkozásunk szövegként funkcionál.